

Marko Ercegović i Igor Lasić —

Tisak, dvadeset i tri kioska

27. listopada — 16. studenog 2020.
Nova BAZA, Nova cesta 66, Zagreb
pon — pet: 16 — 20h; sub: 10 — 14h

One vole raditi na kiosku, posebice komunicirati s ljudima; nije im mrska takva izdvojenost na radnome mjestu; smatrali su često preopterećene zahtjevima posla, dok su im plaće daleko preniske; vjeruju da bi šefovi trebali više uzimati u obzir njihova stajališta; maštaju o sanitarnom čvoru u sklopu kioska — tako otprilike glasi prosječno razmišljanje prodavačica iz poduzeća Tisak plus, osoblja koje čine dakle gotovo isključivo žene, a s određenim dijelom kojeg smo porazgovarali za ovu izložbenu reportažu i reportažnu izložbu. U izradu serije fotografija Tiskovih kioska, kao i pripadnog teksta, upustili smo se iz više razloga, ali posvetu tim radnicama stavljamo u prvi plan.

Osnovana je bojazan, međutim, da bismo ih nastavili uzimati zdravo za gotovo, onako diskrette i tek uvjetno vidljive iza gomila enigmatskih izdanja i žvaka i upaljača i reklama iznad svega, samo da nije bilo drugih, tzv. širih motiva koji su nam na koncu skrenuli čvršću pažnju na živa i angažirana bića u unutrašnjosti tih prevažnih malenih trgovачkih objekata. Takoreći svi smo kao djeca vjerovali da u televizorima, danas možda čak i smartfonima, obitavaju minijaturni ljudi. No malo tko će se iole uživljeno osvrnuti na činjenicu postojanja radnog čovjeka u novinskim kioscima, bez obzira na to što je posrijedi osoba koja servisira naš uvid u aktualne svjetske tokove.

Doduše, tako je u presudnoj mjeri bilo samo do ovog stoljeća, a otad se uvelike promijenila društvena pozicija ranije najvažnije robe na koscima, tiskanih medija. Novine su u prošlom desetljeću drastično potisnute ekspanzijom interneta koji usisava najveći dio žurnalističkog i marketinškog proizvoda na ukupnoj sceni, pa sam papirnati vid javnog informiranja nadalje zauzima tek pojedine — sve ekskluzivnije i delikatnije — niše u najširoj recepciji, jedva imalo još vezanoj uz fizičko prelistavanje medijskog sadržaja.

Transformirali su se i mediji općenito, uslijed svepovezanosti u realnom vremenu, iako se može doimati paradoksalnim to što internetski članci ne podnose dužinu poput novinskih. Kod novina je za to prevladavajuća determinanta prostorna, količinska, dok

elektronički kapaciteti praktično ukidaju tu zadanost. No komercijalizirani internet svojim brzinskim apsolutom nameće ritam vrtoglave užurbanosti i skraćuje tekst, kao što i potire njegovu javno-interesnu svrhu, nerijetko do apsurda, a da ne spominjemo nadiranje algoritmiziranih društvenih mreža i *fake newsa*.

O suvremenoj tehnološkoj mijeni medijske industrije zna se štošta, ali samu instituciju kioska poznajemo razmjerno slabo, premda je internet preuređio i nju. Novinski kiosk preobrazio se u nešto epohalno drukčije prije negoli smo ga ozbiljnije istražili u izvornom, klasičnom izdanju. Svjedočimo tome svaki put kad posjetimo neki Tiskov umreženi „centar usluga“ s ponudom omanjeg šoping-centra čije prenapeto šarenilo na isturenim stalcima uređuju minuciozni planogrami, i u kojem se još samo neznatno prodaju novine, a rjeđe se traže i cigarete, kao drugi nekoč najzastupljeniji artikl. A donedavno je kiosk ili trafika bio nezaobilazno informacijsko te informativno čvoriste, sjecište društvene nervature prvog reda, pa ni slavna krležjanska kutija olovnih slova ne bi bila značila to što predstavlja, makar u medijskoj branši, bez ove limene kutije na ulici. Njezina historijska uloga dugog trajanja nije stoga nipošto samo fizička i merkantilna, nego u punoj mjeri politička i kulturna.

Od viktorijanskih uličnih novinskih štandova do Bauhausovih i bauhausovskih modelskih kućica, zapadnjačka modernost i u samom nazivu kioska — koji ovdje navodimo ujedno kao naš i kao najuniverzalniji — baštini odjek drevnog istočnjačkog pojma paviljona, namjene svjetovne ili sakralne. Na to pažnju skreću braća Taviani u svom filmskom klasiku *Padre padrone*, recimo, dok se deceniju ranije u ovdašnju memoriju upisuje modulski sustav jugoslavenskih nadogradbenih kioska K67, dizajnera Saše Mächtiga.

U novi milenij ulazi samostojeći novinski šalter providniji i eteričniji, konstruiran sve više od staklenih ploha, pomalo time najavljujući svoj budući položaj, netom po totalnom iščezenju kolportera iz urbanog krajolika. Građevinska prilagodba još je transparentnije naglasila specifičnu organsku datost tog *izlogana-sve-strane* koji poput ničega drugog u arhitekturi jest točno ono što društveno posreduje: nutrina mu je izložena upadljivo prema van, kao smisao njegova postojanja i sadržaj bez kojeg ni materijalno nije formiran.

No, mi se ovdje ipak bavimo primarno srcima i umovima skrivenim u središtu te i takve pojave, a na njih se pogotovo nije analitički i publicistički obazirao gotovo nitko (uočavamo samo primjer Radničkog portala s potresnom ispovijesu jedne domaće trafikantice). Hvalevrijedni sociološki, umjetnički ili aktivistički prinosi od studioznog motanja oko kioska, mahom za temu imaju živost s druge strane pulta — kupce, recepciju. Mehita Igani u svom radu otprije nekoliko godina istražuje politološki dalekosežnu potrošačku praksu neobavezognog razgledavanja novinskih kioska u Londonu. Griffin Hansbury alias Jeremiah Moss, Lele Saveri i Rachel Barrett — svatko od njih ponašob, neovisno — već neko vrijeme propituju različite aspekte funkciranja današnjih kioska New Yorka iz perspektive ukupne lokalne zajednice.

Trafikantice i trafikante poduzeća Tisak nije pak uvažavao ni prošli mu vlasnik Ivica Todorić, ni njegov prethodnik Miroslav Kutle. Ono što se s Tiskom zbivalo posljednjih godina, ali i desetljeća, uz njegov izuzetni ekonomski i socijalni značaj u RH, glavni je od rečenih okolnih, a presudnih poticaja za ovu priču. Tisak ipak nije samo drugi izraz za djelatnost tiskanja, za štampu kao novine

ili čak za presiju — nad radništvom, naprimjer — nego i „Croatian word for newsstand“, da parafraziramo jednu Agrokorovu reklamu za turiste.

Ususret nam je početkom prošlog mjeseca izašao najnoviji aktualizacijski moment, dakako pravosudne naravi: zahvaljujući traljavoj državno-tužiteljskoj pripremi, Todorić je zasad oslobođen po inkriminacijama upravo raskošne optužnice za dugogodišnje okradanje sastavnica koncerna Agrokor, a time i Tiska, dok je mjesec dana ranije Kutli za slično zlodjelo dosuđeno oslobađajuće rješenje zbog — zastare. Cinizam slučaja ukazuje na podosta mutan horizont ispred nas, ali nažalost više nikome u Hrvatskoj ne bi šokantan bio ni konačni pozitivan ishod za sve one koji su kroz posljednjih četvrt stoljeća kriminalno ili naprsto profiterški rasturali Tisak i njegovo radništvo. Tu bezrezervno ubrajamo i državnog intervencionista s glasovitom aferom Borg te odstranjivanjem svake mogućnosti povjeravanja dijela vlasništva nad Agrokorom radnicama i radnicima. I to već u začetku, znamo li da je dio prvotnog ovlaštenog tima za spas dotičnog poduzeća plasirao takvu sugestiju Vladu RH.

Naše sugovornice i sugovornici, međutim, upadljivo rijetko promišljaju Todorića bez Kutle, očito uvijek u vidu imajući cjelinu, odnosno politički kontinuitet. Od domaćih *nouveaux riches* gazda s feudalističkom patinom do novodobnog bezličnog vlasnika, grupe Fortenova u posjedu ruskih banaka i američkih fondova, one i oni u najmanju ruku nisu upravljeni iluzijom da tržišno-ekonomska prijetnja kapitalizma ikad može u cijelosti okopniti. A ta (ne)izvjesnost osobito je potencirana u perifernoj zemlji EU-a poput ove, pa se i Tisk s Fortenovom danas često proriče rasprodaja imovine i pozicijâ na tržištu, val otkaza radi pojeftinjenja poduzeća uoči licitacije, razilaženje dobavljača i klijentele, itd.

U ovom novinarskom hodu putem medija i popratnog rada, duž manje osvijetljenih točaka na toj ruti, do pojedinačnih kontakata za izjave trafikantica/anata došli smo uz pomoć Sindikata grafičke i nakladničke djelatnosti Hrvatske, a iz ukupno sedam gradova (Zagreb, Slavonski Brod, Kutina, Varaždin, Karlovac, Rijeka, Metković). Fotografije smo ipak bili slobodni snimiti nasumice te bez molbi i najava, pa osobe na njima ni u jednom primjeru nisu one čije izjave ovdje izlažemo. Potonjima smo ionako obećali anonimnost, i možemo pritom još samo zaželjeti da im ona jednom više ne bude važna iz ovakvih razloga degradacije radničkih prava u Tisku i generalno. — Igor Lasić

MARKO ERCEGOVIĆ (1975, DUBROVNIK) diplomirao je na odsjeku snimanja na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu. Bašvi se eksperimentalnim videom i fotografijom. Izlagao na 20 sa mostalnih i 30 skupnih izložbi u zemlji i inozemstvu, a radovi su mu objavljeni u više stručnih časopisa i publikacija. Objavio je šest autorskih fotografских knjiga. Živi i radi u Zagrebu.

IGOR LASIĆ (1970, DUBROVNIK) novinarstvom se bavi od 1994. godine. Od 2009. zaposlen je u tjedniku *Novosti*. Suradnik je portala Deutsche Welle, Biltén i Lupiga. Živi i radi u Zagrebu.

KUSTOSICE Ana Kutleša, Ivana Hanaček, Vesna Vuković [BLOK]
PRODUKCIJA I ORGANIZACIJA — [BLOK]
GRAFIČKI DIZAJN Dario Dević
POSTAV Ivan Kuharić

Izložba Tisak, dvadeset i tri kioska je dio programa Umjetnici za kvart koji podržava Ministarstvo kulture RH i Gradska ured za kulturu. Godišnji program BAZE podržava Zaklada "Kultura nova".

